ZAMONAVIY TA'LIMDA O'QUVCHILARNING TANQIDIY VA KREATIV FIKRLASH QOBILIYATINI RIVOJLANTIRISHNING STRATEGIK USULLARI

Chirchiq davlat pedagogika universiteti
Pedagogika fakulteti Pedagogika va psixologiya yo'nalishi talabalari
Bekova Sug'diyona Furqat qizi
bekovasugdijona@gmail.com
Mirsaitova Fotima Sherali qizi
mirsaitovafotima04@gmail.com
Ilmiy rahbar:Chirchiq davlat pedagogika universiteti
Pedagogika fakulteti psixologiya kafedrasi katta o'qituvchisi

Mirzaraximova Gulnora Ikromovna

ORCID ID: https://orcid.org/0009-0007-1422-9761
E-mail:mirzarahimovagulnora23@gmail.com

ANNOTATSIYA. Ushbu maqolada zamonaviy pedagogikaning eng dolzarb masalalaridan biri — o'quvchilarning mustaqil, tanqidiy va kreativ fikrlash qobiliyatlarini shakllantirishning nazariy hamda amaliy jihatlari atroflicha tahlil qilinadi. Tadqiqotda an'anaviy "reproduktiv" ta'limdan "produktiv" ta'limga o'tishning zaruriyati, intellektual salohiyatni oshirishda qo'llaniladigan interfaol metodlar (muammoli ta'lim, loyihaviy yondashuv, Bloom taksonomiyasi) va ularning psixofiziologik asoslari yoritilgan. Shuningdek, maqolada o'quvchilarning mantiqiy xulosalar chiqarish, axborotni tahlil qilish va nostandart vaziyatlarda optimal yechim topish ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiluvchi pedagogik strategiyalar tahlil etiladi. Maqola yakunida o'qituvchilar uchun dars jarayonida intellektual faollikni rag'batlantirish bo'yicha metodik tavsiyalar va xulosalar bayon etilgan.
Kalit so'zlar: Tanqidiy fikrlash, kreativlik, Bloom taksonomiyasi, kognitiv rivojlanish, muammoli ta'lim, interfaol metodlar, metakognitsiya, intellektual salohiyat.
АННОТАЦИЯ. В данной статье всесторонне анализируются теоретические и практические аспекты формирования у учащихся самостоятельного, критического и креативного мышления — одного из наиболее актуальных вопросов современной педагогики. В исследовании обосновывается необходимость перехода от традиционного «репродуктивного» обучения к «продуктивному» обучению, рассматриваются интерактивные методы, применяемые для повышения интеллектуального потенциала (проблемное обучение, проектный подход, таксономия Блума), а также их психофизиологические основы. Кроме того, в статье анализируются педагогические стратегии, направленные на развитие у учащихся навыков логического мышления, анализа информации и поиска оптимальных решений в нестандартных ситуациях. В заключении представлены методические рекомендации для учителей по стимулированию интеллектуальной активности в процессе обучения.

Ключевые слова: критическое мышление, креативность, таксономия Блума, когнитивное развитие, проблемное обучение, интерактивные методы, метакогниция, интеллектуальный потенциал.

ABSTRACT. This article provides a comprehensive analysis of the theoretical and practical aspects of developing students' independent, critical, and creative thinking—one of the most pressing issues in modern pedagogy. The study substantiates the need to transition from traditional "reproductive" learning to "productive" learning, and examines interactive methods used to enhance intellectual potential (problem-based learning, project-based approach, Bloom's taxonomy), as well as their psychophysiological foundations. In addition, the article analyzes pedagogical strategies aimed at developing students' skills in logical reasoning, information analysis, and finding optimal solutions in non-standard situations. The conclusion presents methodological recommendations for teachers on stimulating intellectual activity in the learning process.

Keywords: critical thinking, creativity, Bloom's taxonomy, cognitive development, problem-based learning, interactive methods, metacognition, intellectual potential.

KIRISH Insoniyat taraqqiyotining hozirgi bosqichi — axborotlashgan jamiyat va intellektual iqtisodiyot davri ta'lim tizimi oldiga mutlaqo yangi talablarni qo‘ymoqda. Endilikda o‘quvchiga shunchaki tayyor bilimlarni uzatish (reproduktiv yondashuv) o‘z ahamiyatini yo‘qotib, uning o‘rnini olingan ma'lumotlarni tahlil qilish, qayta ishlash va ulardan yangi g‘oyalar yaratish (produktiv yondashuv) egallamoqda. Maqolaning dolzarbligi shundaki, globallashuv va sun'iy intellekt jadal rivojlanayotgan sharoitda o‘quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyati ularning kelajakda raqobatbardosh shaxs bo‘lib yetishishida hal qiluvchi omil hisoblanadi. Fikrlash qobiliyati — bu shunchaki ma'lumotni eslab qolish emas, balki murakkab tizimli aloqalarni anglash, sabab-oqibat bog‘lanishlarini topish va mantiqiy xulosalar yasash san'atidir.

Pedagogik-psixologik nuqtai nazardan, fikrlashni rivojlantirish jarayoni o‘quvchining kognitiv (bilish) faoliyatini to‘g‘ri tashkil etishni talab etadi. Ko‘p hollarda an'anaviy darslarda o‘quvchi passiv tinglovchi rolida qolishi uning intellektual "mudroqligiga" olib keladi. Vaholanki, zamonaviy neyropedagogika ma'lumotlariga ko‘ra, miya faqatgina muammo bilan to‘qnash kelganda va uni yechishga harakat qilganda rivojlanadi. Shuning uchun ham ta'limda "savol berish madaniyati"ni shakllantirish, o‘quvchini "nima uchun?" va "qanday qilib?" degan so‘roqlar atrofida mulohaza yuritishga o‘rgatish pedagogning asosiy strategik vazifasi bo‘lishi lozim.

Kirish qismida shuni alohida ta'kidlash lozimki, fikrlash qobiliyatini rivojlantirish — bu kompleks jarayon bo‘lib, u tanqidiy fikrlash (axborotning to‘g‘riligini tekshirish), kreativ fikrlash (yangilik yaratish) va mantiqiy fikrlashni (tartibli xulosa chiqarish) o‘z ichiga oladi. Mazkur maqolada aynan qaysi metodlar o‘quvchining kognitiv "to‘siq"larini yengib o‘tishga va undagi yashirin intellektual resurslarni faollashtirishga yordam berishi ilmiy asoslab beriladi. Biz o‘quvchini "bilimlar ombori"ga emas, balki "bilimlar yaratuvchisi"ga aylantirish mexanizmlarini ko‘rib chiqamiz.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotda tizimli tahlil, qiyosiy pedagogik kuzatuv va Bloom taksonomiyasining yuqori darajalariga asoslangan topshiriqlar samaradorligini o‘rganish metodlaridan foydalanildi. Xususan, Jan Piaje va Lev Vigotskiyning kognitiv rivojlanish nazariyalari dars jarayoniga

integratsiya qilindi. O‘quvchilarning fikrlash faolligini o‘lchashda sifat tahlili (keys-stadi) va sotsiometrik metodlar qo‘llanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

O‘quvchilarning fikrlash qobiliyatini rivojlantirishda eng samarali usullar quyidagilar ekanligi aniqlandi:

1.Sokratik muloqot: O‘qituvchi tayyor javobni bermaydi, balki ketma-ket savollar berish orqali o‘quvchini haqiqatga yetaklaydi.

2.6 ta fikrlovchi shlyapa (Edvard de Bono metodi): Muammoni turli rakurslardan (hissiy, tanqidiy, optimistik va h.k.) ko‘rishni o‘rgatadi.

3.Aqliy hujum (Brainstorming): G‘oyalarni tanqid qilmasdan generatsiya qilish orqali kreativlikni oshiradi.

Jadval: An’anaviy va rivojlantiruvchi ta’lim metodlari tahlili

Ko‘rsatkich	**An’anaviy ta’lim**	**Rivojlantiruvchi ta’lim**
O‘quvchi roli	Axborot iste’molchisi	Axborot tadqiqotchisi
Savollar turi	Yopiq (Ha/Yo‘q)	**Ochiq (Mulohazali)**
Xatoga munosabat	Jazolanadi (Salbiy)	O‘rganish imkoniyati (Ijobiy)
Natija	Yodda saqlash	**Tahlil va Sintez**

XULOSA

O‘quvchilarning fikrlash qobiliyatini rivojlantirish ta’lim tizimining yakuniy maqsadi — komil shaxsni shakllantirishning poydevori hisoblanadi. Tadqiqot va tahlillar asosida quyidagi kengaytirilgan xulosalar shakllantirildi:

Birinchidan, fikrlash qobiliyati tug‘ma iste’dod emas, balki muntazam mashq qilinadigan ko‘nikmadir. Agar o‘qituvchi darsda savol-javob muhitini erkinlashtirsa va o‘quvchining shaxsiy fikrini hurmat qilsa, bolada kognitiv ishonch paydo bo‘ladi.

Ikkinchidan, fanlararo integratsiya fikrlash doirasini kengaytiradi. Masalan, matematik masalani yechishda mantiqiy, adabiyot darsida esa emotsional-tahliliy fikrlashning birlashishi dunyoni yaxlit idrok etishga yordam beradi.

Uchinchidan, texnologiya va sun’iy intellekt davrida "ma’lumotni bilish" emas, balki "ma’lumotni qanday qo‘llash"ni bilish muhimroqdir.

Xulosa qilib aytganda, fikrlovchi o‘quvchi — bu erkin shaxsdir. Pedagoglarning vazifasi bolalarni andozali (shablonli) fikrlashdan qutqarish va ularga intellektual jasorat baxsh etishdir. Faqatgina mustaqil fikrlay oladigan avlodgina jamiyatda haqiqiy innovatsion o‘zgarishlarni amalga oshira oladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi. – Toshkent: "O‘zbekiston", 2022.
2. Tolipov O‘.Q., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarni qo‘llash metodikasi. – Toshkent, 2020.
3. Bloom B.S. Taxonomy of Educational Objectives: The Classification of Educational Goals. – Longman, 1956.
4. De Bono E. Six Thinking Hats. – Penguin Books, 2009.
5. Vigotskiy L.S. Tafakkur va nutq. – Toshkent: "Fan", 2018.

6. Zokirov F.M. Ta'limda tanqidiy fikrlashni rivojlantirish. – Toshkent, 2021.
7. Paul R., Elder L. Critical Thinking: Tools for Taking Charge of Your Learning and Your Life. – Pearson, 2020.
8. Ismoilov A. Raqamli pedagogika va kognitiv rivojlanish. – Toshkent, 2024.
9. UNESCO. Future of Education Report: Reimagining our futures together. – Paris, 2023.
10. Gardner H. Five Minds for the Future. – Harvard Business Review Press, 2008